

VIŠNJA KAČIĆ ROGOŠIĆ

Preko kostimografije do...: priča o umjetničkom putovanju

IVANA BAKAL

Poetika vizualnog kazališta

ULUPUH, Zagreb, 2023.

Početak listopada (2. – 19.) na samo dva tjedna u zagrebačkoj Galeriji AMZ u Hatzovoj ulici zainteresirani posjetitelji mogli su pogledati izložbu radova kostimografkinje i vizualne umjetnice Ivane Bakal. Smješteni u prostoru na rubu zelenoga vala, koji vozilima omogućava dinamično kretanje bez zau-

stavljanja, ležernoga upijanja atmosfere okoline ili uočavanja detalja, eksponati su bili okupljeni pod prikladnim nazivom *Silnete*, koji se višestruko veže uz djelovanje te umjetnice. Među njima bih ovdje izdvojila tri, a prvi ističe Bakaličina česta suradnica i autorica predgovora teatrologinja Martina

Petranović. Prema njoj, izložba je pokazala obris celokupnoga umjetničkog rada Ivane Bakal, demonstrirajući „težinu svojevrsne retrospektive“. Stoga je uključila izvorne kostime kao dio uobičajenoga kostimografskog angažmana u institucionalnim kazalištima, gotovo očekivane fotografske zabilježbe njezinih radova, ali i umjetničke filmove koji izrastaju iz ideje izražene kostimom, njegova dijaloga s okruženjem te njegove plesne animacije ili, pak, artefakte, poput kostimom definiranih lutaka u mjeri čovjeka koje su performerski oživljene. I doista, premda su bili postavljeni na tako suzdržani nazivnik, izloženi radovi na razini cjeline intrigirali su medijskim rastvaranjem, raznovrsnošću i detaljnom izvedbom, a na razini pojedinosti dosjetljivim i ekološki senzibilnim rješenjima, kao što su reciklirani materijali, te vizualno i simbolički snažnim komponentama, poput dojmljivih oglašljiva. No unatoč gustoći kreacija na ograničenom broju galerijskih kvadrata, pokazano i dalje nije uspjelo obuhvatiti ukupnost umjetničina profesionalnog angažmana. Ona je, primjerice, iznimno posvećena i pohranjivanju, interpretaciji, razvoju te internacionalizaciji domaće kostimografske prakse u nizu važnih pothvata, kao što su ULUPUH-ova biblioteka *Kazališna likovnost u knjizi* ili kuriranje/mentoriranje hrvatske studentske izložbe u sklopu Praškoga kvadrigenala. To su projekti na kojima je surađivala i surađuje upravo s Martinom Petranović.

O drugoj znakovitoj vezi umjetnice i pojma siluete govori njezin cjeloživotni suradnik i prijatelj, odnedavno nažalost pokojni redatelj Vladimir Gerić, koji je snažno utjecao na njezin profesionalni rad. U članku „Ivana Bakal – kostimografsko poimanje i ostvarenje“ on je, naime, opisuje kao nenametljivu osobu i suradnicu koja se doima pomalo samozatajnom (poput siluete!), ali se ističe čvrstom, utemeljenom i ustrajnom kostimografskom vizijom, besprijekornom realizacijom te otpornošću na pomodnosti. Štoviše, ta samozatajnost zrcali se povremeno i u njezinim kostimima koji „nikad nisu nastojali biti povijesni, vremenski ili prostorni 'citati', nego uvijek nešto više, ili nešto manje“, pri čemu je čak i jedva uočljiv pomak (poput promjene u dužini volana ili vrsti platna), prema autoričinoj tvrdnji, kreativna intervencija i umjetnička interpretacija. Naposljetku, treća poveznica koju želim izdvojiti i koja

me vodi prema glavnoj temi ovoga teksta, jest knjiga Ivane Bakal *Poetika vizualnog kazališta*, u sunakladi umjetnice i ULUPUH-a, čiji se obrisi višestruko i na različite načine pojavljuju u galerijskim siluetama koje držim u sjećanju.

Vizualno atraktivno i bogato te prikladno otisnuto na debljem papiru koji je otporan na opetovana listanja, izdanje je umjetničin preoblikovani i dopunjeni doktorski rad koji je obranila na Akademiji likovnih umjetnosti 2015. godine. Ovija se oko nastojanja da se vlastiti kreativni prosede te njime oblikovani put u vizualnim i izvedbenim umjetnostima pojmi i pregledno predstavi u novome mediju – pisanome jeziku. Kao zrcalo radova predstavljenih u Galeriji AMZ, studija opisuje i kontekstualizira umjetničin rad referirajući se na uzore, inspiracije, razloge i odjeke, vodeći ih prema ideji vizualnoga kazališta u kojemu je upravo vizualna komponenta izvedbe dominantna ili temeljna te se njoj podređuju ili iz nje izrastaju svi drugi mogući i postojeći scenski elementi. „U vizualnom kazalištu presudna je likovnost koja nastaje prva i formira daljnji oblik predstave“, istaknut će autorica elaborirajući svoju 'verziju' toga žanra u tri zasebna segmenta knjige. Među njima najvažniji je svakako središnji jer predstavlja u domaćoj teatrologiji još uvijek rijetko nastojanje umjetnika da precizno i uvjerljivo izloži svoj život u umjetnosti prelazeći po pojedinim radovima kompletnoga stvaralačkog opusa, kao i njima pridruženim medijima, odnosno po umjetničkim i neumjetničkim područjima (dramsko kazalište, opera, ples, eksperimentalni hibridni žanrovi, vizualno kazalište, neumjetnička tematska događanja), relevantnim suradnjama te radu na izdvojenim formalnim ili neformalnim scenama. Pothvat je to važniji jer se radi o praksi koja se u kolektivnoj kazališnoj proizvodnji često smatra manje važnom, posebno u usporedbi s konvencionalno dominantnim trojcem izvođač – redatelj – dramski pisac, koji još uvijek pojedinačno ili skupno vlada svjetskim kazališnim scenama i s čijim se sličnim stručnim studijama i osobnim ispovijestima najčešće susrećemo. Rečeno uvjerenje Ivane Bakal dovodi u pitanje već samim nazivom i smjerom svojega izlaganja te razložnim objašnjavanjem važnosti često 'nevidljive' izvedbe kostima i slikovne simbolike za gradnju dramaturškoga kostura predstave. Primjerice, čak

i prepričan, njezin opis trka glumca Aleksandra Bogdanovića na kraju predstave *Othello* (2019.) uz vijorenje sivo-srebrno-zlatnog šlepa predstavlja dojmljivu scenu koju prije svega nosi – kostim. Do kraja studije, međutim, svojim iskorakom od kostimografske prema multimedijskoj praksi vizualnoga kazališta (posljednjih petnaestak godina) koja podrazumijeva osmišljavanje kostima, definiranje njegova urbanog ili prirodnog, otvorenog ili zatvorenog okružja, plesne/performerske izvedbe, a ponekad i bilježnja ili prenošenja u drugom mediju (primjerice u vrijeme pandemije koronavirusa), Ivana Bakal vrlo argumentirano odbacuje uvjerenje o kostimu i vlastitome radu kao potpori relevantnijim komponentama izvedbe te se predstavlja kao samostalna kreatorica posve drugačijih obrisa.

Nadalje, umjetnica nam ne nudi samo neprocjenjivu autorsku perspektivu, nego i dragocjeni uvid u pozadinu obrazovnog i stvaralačkog procesa kad je u pitanju rad na kostimu: bitne osobne 'priručnike' poput Chevalierova i Gheerbrantova *Rječnika simbola*, praktične detalje kao što je poželjni zajednički rad krojača koji izrađuju muške i ženske kostime, anegdote poput one o angažmanu Tomislava Mužeka tijekom služenja vojnog roka u Splitu u operi *I pagliacci*, ili zanimljiva problemska pitanja prakse, kao što je dramaturška točnost suvremenog kostima. Pri tome odlučno gradi sliku vlastite poetike u kojoj se ogleda duboko ekološki odnos prema stvaranju i vlastitom okužju, vidljiv ne samo u snalaženju s oskudnim proračunima i čestim štednjama nego i u reciklaži, prekapanju po ormarima, garažama, smetlištima i buvljacima u potrazi za inspirativnim elementima koje može ukomponirati u estetski privlačno, osvježeno, novo „kazalište odbačenih predmeta“. Tomu dodaje i stajalište koje je dosljedno propitivačko, kako unutar očekivane vizije kostimografa, tako i u promišljanju, prekoračivanju, izvrtanju granica struke te oblikovanju ne nužno nove ili obuhvatnije slike svojega rada, nego one koja se mjeri drugačijim, ali uvijek vlastitim mjerilima.

Iz središnjega i temeljnog sadržaja knjige mogu se promatrati i druga dva dijela *Poetike vizualnoga kazališta*. Otvara je, naime, pregled koji je najavljen kao povijesno-teorijski uvid u naslovnu ideju, ali koji se čitanjem razotkriva i kao niz koncepata, neostvare-

nih zamišljaja, pojedinačnih radova ili cjeloživotnih praksi koje umjetnica doživljava kao svoje prethodnike. Očekivano, s obzirom na složenost njezina stvaralačkog zahvata, oni uključuju i teatrologe poput Hansa-Thiesa Lehmana, teoretičare koji istražuju praksom, poput Oskara Schlemmera, utjecajne i inspirativne domaće umjetnike, poput Lj. Babića i S. Glumca, inozemne majstore različitih medija, kao što su R. Wilson i J. Fabre, ali i domaće čarobnjake Kugla glumište i Coccolemocco, koji kazalište percipiraju kao slike koje se nižu pred gledateljima. Kao ravnoteža tome uvodu, knjigu zaključuje niz odabranih tekstova drugih autora – teatrologa, kritičara, redatelja – koji pišu o stvaralaštvu Ivane Bakal. S obzirom na to da su među njima i njezini bliski suradnici (V. Gerić, S. Jamnicki i M. Petranović), ti tekstovi čitateljima služe i kao prilog kojim se ponuđene perspektive na iste radove i suradnje množe, supostavljaju, kompariraju i križaju i kojima se temeljno zapitano stvaralačko stajalište Ivane Bakal primjenjuje i na njezino pismo. Tako uvezani u harmoničnu cjelinu, dijelovi knjige čine pitko svjedočanstvo o jednom umjetničkom putu koji počinje kao „utješni izbor u kazalištu, neka treća sreća“, raste skokovito i nepredvidivo, ali njegove ćemo buduće meandre sigurno pratiti sa zanimanjem.